

Lidhem säteri

Byggnadsminnen i Kronobergs län

Lidhem säteri

Copyright © 2016 Länsstyrelsen Kronoberg

Text och foto: Thomas Lissing

Omslagsfoto: Birgitta Leijonhufvud

Layout: C/o Lillebil AB

Tryck: TMG Tabergs

ISBN: 978-91-89285-79-8

Dnr: 434-810-16

Innehåll

Förord.....	7
Lidhem säteri – med anor från medeltiden	8
Per, Christoffer och Carolina	10
Mangårdsbyggnad och flyglar	14
Lidhems ekonomibygnader.....	26
Park och trädgård	46
Dagsverkare och torpstugor	54
Lidhem i modern tid	60
Byggnadsminnet Lidhem.....	65
Ägarlängd.....	66
Kronolog.....	67
Källor	69

Lidhem säteri

Förord

Lidhem är en välbevarad sydsmäländsk herrgårdsmiljö med rötter i medeltiden. Omgivningens flacka marker sluttar svagt ner mot Lidhemssjöns strandängar. Flera fynd av bland annat flintdolkar visar att området har nyttjats sedan stenåldern. Landskapet präglas ännu av de relativt stenfria öppna åkerarealerna och spridda bestånd av äldre lövträd.

Lidhem säteri bildades på 1660-talet genom att flera hemman i Line by slogs samman. Line Hovgård var den största, med anor tillbaka till 1400-talet. Med tiden fogades flera gårdar in i egendomen.

Den ståndsmässiga mangårdsbyggnaden uppfördes under 1700-talet och längs byvägen vid dess norra sida står egendomens ekonomibygnader. Flertalet av dessa kom till genom änkan Carolina Taube af Odenkats försorg, då jordbruket expanderade kring 1800-talets mitt.

Godset brukades med arbetskraft från ett flertal torp och arrendegårdar och kring sekelskiftet 1900 var omkring 300 personer sysselsatta. Då drevs gården med egen smedja och mejeri. Navet i verksamheten var dagsverksstugan, där arbetskraften samlades varje morgon inför fördelningen av dagens arbete. Vällingklockan på husets gavel minner om det liv och den rörelse som rådde på gården för hundra år sedan.

Idag representerar byggnadsminnet Lidhem en kulturhistoriskt värdefull högreståndsmiljö, med ett varierat och väl sammanhållet byggnadsbestånd. Denna skrift om byggnadsminnet Lidhem är författad av frilansjournalisten Thomas Lissing, Växjö.

Kristina Alsér
Landshövding

Heidi Vassi
Länsantikvarie

Lidhem säteri – med anor från medeltiden

Corps de logi'et å Lidhem utgöres af en hufvudbyggnad och tvänne flygelbyggnader samt omgifves af en vacker trädgård och flere alléer, bestående af ståtliga lönnar och andra vackra löfträd. — Från Lidhem går mot landsvägen upp till Väckelsång en alldeles linjerät väg, och utefter denna löper den längsta af alléerna. Egendomen gör särskildt från detta håll intryck af ett gammaldags herresäte, djupt inbäddat bland lummiga, skuggiga träd.

(Rosengren, Ny Smålandsbeskrivning 1896)

Lidhem är en gård med gamla anor och kan spåras i skriftliga källor så långt tillbaka som till det tidiga 1400-talet. Egendomen kallades Line, ett namn som än idag lever kvar i fastighetsbeteckningen, och den bestod redan då av ett flertal olika hemman. Det största var Hovgård, som vid samma tid beskrevs som en förnämlig sätesgård.

Under seklernas gång har flera medlemmar ur kända adelssläkter varit ägare till Lidhem och egendomens storlek har ständigt skiftat. Kringliggande gårdar har inkorporerats för att senare säljas av, och på samma sätt har gränser för de tillhörande markerna flyttats.

Den första kända ägaren var väpnaren Bengt Magnusson, som omtalas år 1414. Efter hans släkt skulle ätten Stenbock komma att ta över, genom Anna Gustafsdotter Stenbock, som 1477 blev änka efter riddaren Ficke Gustafsson. Hon hade några år tidigare fått både Line och andra gårdar i morgongåva av sin man.

Under Dackefejden på 1540-talet råkade många av traktens gårdar illa ut, och även Line sätesgård blev plundrad och kanske också nedbränd. Gården beboddes då av lagmannen

Måns Pedersson Stjärna, som sägs ha blivit tillfångatagen vid Väckelsånga kyrka den 4 juli 1542. Enligt vissa uppgifter blev han också fängslad ett tag i kyrkan, men släpptes så småningom fri.

Under de oroliga tiderna på 1500-talet fram till freden i Roskilde 1658 var ägarna till Lidhem sällan själva bosatta på gården. Egendomen låg i en socken som gränsade till Danmark. Det bidrog till att gården förföll och delvis förlorade sin position. Detta skulle ändras när släkten Rosenbielke tog över vid 1600-talets mitt. Åkerbruket minskades då och övergick i stora betesmarker för avelsdjur. Knut Jönsson Rosenbielke slog 1666 ihop frälsehemmanen och bildade säteri. På lantmätare Rohmans karta från 1683 kan man se att Line Hovgård då består av tre hemman och beskrivs som ett välbebyggt gods som också är bebott av sin ägare.

Tre generationer av familjen Rosenbielke levde och verkade på Lidhem fram till gården överläts 1712. Männen var alla yrkesmilitärer och den siste av dem, Per Rosenbielke, kapten vid Kronobergs regemente.

Christer Boije af Gennäs, följd av sonen Nils, förvaldade

Utsnitt av lantmätare Ruuths karta år 1663, över Konga härad. Lidhem står som Lijna och Lidhemssjön kallas Lijnen. Foto: Thomas Lissing.

därefter Lidhem fram till århundradets mitt. En tidsperiod i Lidhems historia som sannolikt inte innebar några större förändringar för gården.

Under tiden fram till 1700-talets mitt hade det ursprungliga säteriet Line växt till ett stort godscomplex. Stommen utgjordes av Hovgård, Gärdesgård, Stora Månsagård, Lilla Månsagård och Södregård. De första gårdar man vet ingick i

egendomen var Västra Berget och Östra Berget, som omtalades redan år 1586. Även gårdar i Väckelsångs by har i olika perioder tillhört Lidhem. Från 1780-talet och framåt skulle även Bengtsgård, Hanagård, Väcklingeö Södregård och Norregård med flera ingå i egendomarna.

Per, Christoffer och Carolina

Tiden från 1700-talets mitt fram till omkring 1870 är den som satt störst prägel på Lidhem säteri. Under den här perioden tillkom flertalet av de byggnader vi ser idag och som också utgör byggnadsminnet Lidhem. Bakom byggnationerna och de stora förändringar som skedde stod framförallt Carolina Taube af Odenkat, men också hennes föregångare Christoffer von Köhler och Per Volmar Silfversparre.

Tillväxtperioden inleddes redan 1752, då familjen Silfversparre köpte Lidhem. Det var en släkt med god ekonomi och det dröjde inte länge förrän man började göra förbättringar på gården. 1760 stod ett par nya flygelbyggnader framför gårdens corps de logi. De kan ha uppförts som ersättare för ett par äldre flyglar, men kan likväl ha varit gårdens första. Vid samma tid byggdes också flera ekonomibygnader, som stall, vagnslider och ladugård. Dessa låg tätt samlade precis norr om den nuvarande norra flygeln, intill byvägen. Brandförsäkringshandlingar från 1832 beskriver deras inbördes läge, men eftersom karta saknas är det svårt att peka ut deras exakta platser. Merparten av dessa ekonomibygnader revs redan på 1840-talet.

Med sina då nya flygelbyggnader är det troligt att den äldre mangårdsbyggnaden gav ett föråldrat intryck och en ny ska enligt brandförsäkringar ha uppförts år 1775. Det är ett troligt byggår för Lidhems corps de logi, även om andra uppgifter pekar på 1750-talet.

Per Volmar Silfversparre (1746-1818) hade två år tidigare tagit över Lidhem efter sin far och kan vara den som stod som byggherre. Han var precis som fadern yrkesmilitär och

hade nyligen fått befattningen stabsfänrik vid Kronobergs regemente. 1771 utsågs han dessutom till överjägmästare i Kalmar och Blekinge län, en tjänst som senare skulle överföras till Kronobergs län. Mycket talar för att Per Volmar var den som lät uppföra Lidhems nya corps de logi. Fadern hade strax före sin död flyttat ut och året efter övertagandet 1773 gifte sig Per Volmar med friherrinnan Ulrika von Otter. Ytterligare ett år senare föddes deras första barn på Lidhem, dottern Eva Catharina. Det ungefärliga årtalet sammanfaller väl med familjebildningen och Per Volmars återvändande till sitt barn-
domshem.

Per Volmar och Ulrika får sammanlagt åtta barn under sina år på Lidhem. De infogar nya gårdar i egendomen och 1784 köper Per Volmar också Osaby säteri. Vid samma tid utnämns han till hovjägmästare. 1791 lämnar de båda säteriet för en egendom i Ingelstad, och Lidhem säljs vidare till Christoffer von Köhler.

Samuel Christoffer von Köhler (1742-1814) hade också en bakgrund som militär, och avancerade till överstelöjtnant år 1781. Ett par år senare tillträdde han som landshövding i Blekinge, och det var när han tog avsked från detta ämbete 1789 som han såg sig om efter en lantegendom att tillbringa ålderns höst på. Valet föll på det välskötta Lidhem.

Christoffer och hans hustru Henrika Birgitta ägnade mycket av sin tid åt Lidhems omgivning.

Bland annat lär det ha varit nu, kring sekelskiftet 1800, som säteriets alléer planterades. Säkerligen rätades den nära

1. Corps de logi
2. Södra flygeln
3. Norra flygeln
4. Stallet
5. Ladugården
6. Logbyggnaden

7. Vagnslidret
8. Kuskbostaden
9. Mejeriet
10. Dagsverksstugan
11. Smedjan
12. Svinhuset

Byggnadsminnet Lidhems säteri 2015. Foto: Thomas Lissing.

två kilometer långa infartsvägen vid samma tillfälle. När egendomen ett tiotal år senare skulle säljas på auktion stod det att läsa i Post- och inrikes tidningar: *Egendomen är mycket wäl bebygd för Ståndspersoner, har wackert läge, god Åkerjord, stor Trädgård med många Frukträn.* Således fanns redan då en anseelig trädgård.

Både alléerna och trädgården, som är mycket fruktbar och tidtals lämnat en rik afkastning, hafva anlagts av landshöfdingen friherre Köhler och hans fru, född grefvinna Wachtmeister, skrev också Josef Rosengren i Ny Smålandsbeskrivning 1896.

När Christoffer avled 1814 var dessvärre gårdens ekonomi körd i botten och Lidhem såldes på utmätningsauktion. Tiden därefter, fram till 1830, blev turbulent och uppgifterna går isär. Köhlers änka Henrika Birgitta verkar ha fått bo kvar till sin död 1819, medan själva egendomen ägdes och drevs av skiftande personer och konstellationer. Bland annat av ett bolag bestående av landshövding Grill, häradsskrivare Vendell och brukspatron Husberg. Enligt samtida tidningsnotiser gick Lidhem i konkurs både under 1824 och 1829.

På våren 1830 fick Lidhem en solid ägare i form av bruksägaren Carl Henrik Barchaeus. Gården har sedan dess obrutet gått i arv inom släkten. Han drev flera järnbruk, bland andra Orrefors sedan 1804, och köpte Lidhem på dess sista utmätningsauktion. Hans tid på gården blev dock kort. När han avled 1836 fick den gå i arv till dottern Carolina. Hon kom att bli Lidhem trogen i nära femtio år och det var under hennes tid på gården som den fick sitt nuvarande byggnadsbestånd.

Carolina Taube af Odenkat (1809-1889) var född på Lidhem och ägnade sig tidigt åt arbetet med att utveckla trädgårdarna. Hon anlade flera parker, bland annat en engelsk park sydost om mangården, där ett flertal träd och buskar planterades. Den engelska parkens syfte var att spegla den vilda och otyglade naturen, men på ett konstfullt ordnat sätt. Överraskningsmomentet var viktigt, runt varje hörn kunde en oväntad vy eller ett vackert arrangemang av växter dyka upp. Det är möjligt att även det eller de lusthus som funnits på Lidhem kom till vid den här tiden.

Framför allt var det bebyggelsen på Lidhem som växte fram kring 1800-talets mitt. Först ut var kuskbostaden, dåvarande inspektorsbyggnaden, och logbyggnaden. Något senare, när flertalet av den tidigare generationens ekonomibygnader rivits, uppfördes nytt stall, ladugård och ett mejeri. Därefter kom smedja, svinhus och en ny dagsverksstuga. Till skillnad från sina föregångare uppfördes dessa byggnader med gedigna förstavåningar i sten, vissa även andra våningen. Stora gråstenar, kanske upptagna vid anläggandet av parken, fogades med kalkbruk och på dem restes timmerstommar och takstolar med brädklädda gavelrösten. Taken täcktes till en början med halm. De nya byggnaderna var mer gedigna och ändamålsenliga än de tidigare och gav gården ett enhetligt och välmående utseende. Dessutom stod de nu mer jämnt fördelade längs bygatan, som rätats i öst-västlig riktning. Strax efter 1850 gjordes också den tillbyggnad av mangården, som gav gårdsfasaden en klassicerande frontespis. Den anses vara ritad av arkitekten Theodor Ankarsvärd, som under

åren 1840-1853 var länsarkitekt i Kronoberg. Det var länets hushållningssällskap som tillsatte tjänsten, och just år 1840 hade Carolinas make, Evert Taube af Odenkat, valts in i dess styrelse. Det är högst sannolikt att han deltog i tillsättandet av Ankarsvärd och sedan hade regelbunden kontakt med honom. Arkitekten hade bråda tider inne i Växjö. Staden hade brunnit ner fullständigt 1838 och redan 1843 drabbats av en ny förödande eldsvåda. Han ritade flera privata borgarhus och offentliga byggnader i staden, som Växjö teater, Sjögrenska skolan och stadshuset vid Stortorget. I början av 1850-talet kunde hans tjänst avvecklas och han gick då vidare till arkitektarbete på Fångvårdsstyrelsen i Stockholm. Det är troligt att han strax innan dess tog sig tid till att modernisera Lidhems mangård, vilket styrks av brandförsäkringshandlingar från 1852.

Efter att mangårdsbyggnadens exteriör förändrats och ekonomibyggnaderna stod klara revs flygelbyggnaderna. De nya som Carolina lät uppföra 1867 var betydligt större. I den södra bodde gårdens trädgårdsmästare, och i linje med den lät hon också bygga ett orangeri. Där fanns plats för exotiska värmekrävande växter och vindruvsplanter. Ungefär samtidigt lät hon också bygga om mangårdens veranda. Den uppfördes med glasade väggar och snickarglädje längs taklisten, i stil med de nya flygelbyggnadernas arkitektur.

Carolina lämnade Lidhem 1883 för att bosätta sig i Växjö. Då hade hon varit änka och därmed gårdens styrande hand i drygt trettio år. När hon begravdes i Helleberga kyrka den 16 april 1889 betonade kyrkoherde J. P. Dahlstedt hennes stora människokärlek:

Dagsverksstugan med sina uthus, samt bakom dem mejeriet.
Foto: Birgitta Leijonhufvud.

Vid griften stå icke blott sörjande barn och barnbarn, utan äfven tacksamma och tillgifna tjenare och underhafvande, som erkänna, att de i henne förlorat en omtänksam och välvillig husmoder, hvars syftemål det varit att befrämja deras välgång.

Under Carolinas tid på Lidhem förändrades bebyggelsen radikalt och efter sig lämnade hon en högeståndsmiljö som förblivit relativt oförändrad sedan dess. Av alla Lidhems ägare är hon den som i störst utsträckning satt sin prägel på gårdens byggnadsbestånd.

Mangårdsbyggnad och flyglar

En byggnad af Furutimmer, utvändigt reveterad med kalk, i godt stånd, uppförd omkring år 1775. Af två våningar, fyratiotvå alnar lång, Tjugo alnar femton tum bred, Tio och en half alnar hög, täckt med Tegel, står på en alns hög stenfot, försedd med en väl utarbetad Taklist.

Lidhems mangård, eller corps de logi, är den nuvarande gårdens äldsta byggnad. Den uppfördes enligt brandsyneprotokollen år 1775, i en stil som närmast kan beskrivas som gustaviansk rokoko. Den timrade byggnaden reveterades redan från början och förutom tandsnittsfrisen under taket var pilasterna som sträcker sig från sockel till takfot den dominerande dekoren. Byggnaden bör ha gett ett ljust intryck, samtidigt som de förhållandevis små fönstren och det brutna taket gav det en viss tyngd.

Under huset finns två källare, varav den ena med välvt tak av sten. Enligt brandsynen 1832 bestod första våningen av elva rum, fördelade på förstuga, sal, tambur, kök med skafferi och flera kammare.

På andra våningen fanns nio rum, även här förstuga, sal och flera kamrar. Protokollet beskriver detaljerat den påkostade inredningen, inklusive en väggfast spegel:

Mangårdsbyggnad och flyglar 2015.
Foto: Thomas Lissing.

Frontespisen är enligt uppgift ritad av Växjö's stadsarkitekt 1840-1853, Theodor Ankarsvärd. Foto: Thomas Lissing.

Åtta rum i öfre våningen äro försedde med dels målade dels tryckte Papperstapeter, klistrade på spänst papper, samt Border; Tapetseringen i hvarje rum kostar minst Trettio Riksdaler.

Å ena förmaket en vid väggen fästad, från golvet och nästan upp till Taket gående Trumeau med mahogny ram och ornament samt tvenne spegelglas.

Byggnaden hade många eldstäder, så som det anstod ett högreståndsboende. Tre porslinskakelugnar med mässingsdörrar, fjorton glaserade vitgula kakelugnar, två kammarspisar och en kökspis med liten bakugn.

1852 gjordes en ny värdering av huset på grund av den ombyggnad som just skett. Friherre Taube lät då modernisera exteriören genom att på gårdssidan tillskapa en frontespis i

Den tidigare verandan var försedd med både snickarglädje och klätterväxter. Bilden är troligtvis tagen på 1910-talet, strax innan verandan revs. Foto: Privat.

Lidhems corps de logi 1917, fotograferat efter att verandan tagits bort. Foto: Privat.

klassicerande stil, som tydligt markerade husets mittparti och entré. Den kompletterades med en enklare förstukvist:

Vid förstuguportarne å den nedra botten, under frontespisen, till byggnadens prydnad äro uppsatta 2ne af träd svarfvade pelare, öfver hvilka tak af jernbläck och gesims af mogna furuplankor påkostats.

Denna förändring sägs vara ritad av arkitekten Teodor Ankarsvärd, som under ett decennium varit länsbyggmästare i Växjö. Det är tänkbart att även den dekorativa meanderslingan under takfoten samt pilastrarnas kannelyr tillkom vid detta tillfälle. De är båda stilelement som hör hemma i senempiren. En liknande meanderbård finns till exempel på Sjögrenska skolan i Växjö, som han ritade 1844. Vid ombyggnaden tillkom även det tornur som sitter i frontespisen.

Den öppna förstukvisten byggdes på 1870-talet om till veranda med glasrutor och tidsenligt figursågad snickarglädje. Den revs dock någon gång under 1900-talets första år.

När gården bytte ägare 1917 moderniserades huvudbyggnadens ålderdomliga interiör en aning och man drog in kallvatten via pump. Då hade huset under en längre tid fungerat som sommarbostad åt ägarfamiljen, och fortsatte göra så in på 1920-talet.

På 1930-talet gjordes terrasseringen på husets baksida, då man med stenmurar och stora jordmassor skapade en tydlig nivåskillnad i den närmaste omgivningen. Samtidigt moderniserades interiören och mangård och flyglar fick el, värme och avlopp. Vid en renovering på 1960-talet kompletterades husets två skorstenar med ytterligare två blindskorstenar. De

Sommaren 1974 knäckades mangårdsfasadens puts ner och ersattes med ny. Foto: Privat.

placerades symmetriskt i förhållande till de tidigare.

Mangårdsbyggnadens exteriör är i stort sett oförändrad sedan ombyggnaden vid 1800-talets mitt. Interiören har delvis förändrats, men på övervåningen är rumsindelningen intakt.

Flyglarna framför säteriets mangårdsbyggnad uppfördes 1867 och fick sitt nuvarande utseende på 1930-talet.

Redan år 1760 byggdes de först kända flygelbyggnaderna. Det är osäkert om de hade några föregångare eller om de var de

Fasadrenovering av mangården 1974. Foto: Privat.

första på platsen. De ramade in gårdsplanen på samma sätt som de senare och bidrog till säteriets karaktär av välbebyggd högreståndsmiljö. Av äldre protokoll framgår att de var uppförda i en våning med vind, och betydligt mindre till ytan än dagens fly-

gelbyggnader. De var timrade ovanpå en låg stenfot och klädda med rödfärgade bräder. Taken täcktes med näver och torv.

Byggnadens första eller nedre våning består af sex rum, förstuga, Bagarstuga och fyra kamrar. Andra eller öfre våningen har fem

Norra flygeln. Foto: Birgitta Leijonhufvud.

Till vänster: Den södra flygeln var trädgårdsmästarens bostad.

Foto: Thomas Lissing.

rum, förstuga och fyra Kamrar samt tvenne Kontor, berättar en något senare brandsynehandling om den södra flygeln. Om den norra stod det Byggnadens första våning består af fyra rum, En mangelbod och tre köksbodar. Öfre våningen består af tre spannmåls bodar med deri inrättade afplankningar till spannmåls förvarande. Den senare hade alltså en betydligt enklare karaktär och värderades följaktligen lägre än den södra. Här fanns troligtvis inga eldstäder eller ens murstock, medan den södra flygeln hade både glaserad kakelugn, flera järnkakelugnar,

Lidhems corps de logi.
Foto: Birgitta Leijonhufvud.

kammarspisar och en stor bakugn. De två byggnaderna verkar ha förblivit relativt oförändrade fram till de revs år 1867.

Detta år uppfördes de nuvarande flygelbyggnaderna, då med branta sadeltak och dominerande frontespiser. *De rejäla takutsprången äro å inre sidan beklädde med hyflade och oljemålade bräder samt uppburna af utskurna utliggare och försedda med prydligt utskurna bräder å alla gaflar.* Arkitekturstilen låg i tiden och gick igen i bland annat de nya järnvägarnas utsmyckade stationshus.

De nya flyglarna blev bredare än de tidigare men höll ungefär samma längd och höjd. De gjordes också likadana i exteriören och placerades på exakt samma avstånd från huvudbyggnaden, så att gårdsplanen nu fick en tydlig symmetri. Brädfodringen målades i ljus oljefärg och taken kläddes med spån. Även om flyglarnas exteriöra uttryck skilde sig från huvudbyggnadens klassicerande framtoning gav de gårdsbyggelsen en ökad högreståndskaraktär.

Även inredningen blev med den nya ordningen mer jämlik och bostadslägenheter fanns nu i båda flyglarna. På första våningen i den södra fanns förstuga, bagarestuga, hantverksrum, vävkammare och mangelrum. På den övre våningen fanns fyra rum och fyra kontor, med sammanlagt sex kakelugnar, tre rörspisar och en järnkamin. Den norra byggnaden fick en souterrängvåning inom källarmurarna, som inreddes till kök, skafferier, handkammare och pigkammare. På första våningen fanns förstuga, sal, fyra rum och två större genom-

Våren 1930 hade flyglarna ännu sadeltak. Foto: Privat.

Södra flygeln, där trädgårdsmästaren bodde, sedd från öster år 1930. Foto: Privat.

gångar med *deri inredde kontor*. Andra våningen inreddes med en lägenhet om två rum och på varje gavel ett rum och två kontor. I köket fanns bakugn och köksspis, och i de övriga rummen kakelugnar och kaminer.

Inga större förändringar skedde de närmaste decennierna mer än att taken lades om med papp strax före 1900 och några år senare täcktes de av med plåt.

På 1930-talet genomfördes en större renovering där exteriören anpassades efter huvudbyggnadens karaktär. Sadeltaken plockades ned och ersattes med brutna tegeltäckta tak. Invändigt förändrades därmed övervåningarnas storlek något och på bottenvåningarna gjordes ändringar och moderniseringar. Precis som i mangården drogs vid den här tiden in el, värme och vatten med avlopp.

Senare under 1900-talet har båda byggnaderna täckts med betongpannor och grundmurarna lagats med cement. På den norra flygeln återställdes sockeln vid en renovering på 2000-talet, då cementen bilades bort och ersattes med kalkbruk. Den södra flygeln renoverades 2016.

Flyglarnas branta sadeltak med kraftiga takutsprång var typiska för tiden kring byggåret 1867. Foto: Privat.

Lidhems ekonomibyggnader

Kuskbostaden

Kuskbostaden kallas det rödfärgade hus som ligger rakt norr om huvudbyggnaden. Här bodde godsets kusk och hans familj. Den nuvarande benämningen hör dock till husets senare historia. Här bodde från början den av gårdens anställda med högst rang. Att det var en finare bostad kan man ana genom dess tillbakadragna läge i förhållande till bygatan, med markerad entré och gårdsplan. Redan i 1852 års brandförsäkring nämns den som en *byggnad af träd, som bebos af inspectoren på gården*. Inspektorn var den som förvaltade eller hade uppsyn över lantbruket, det vill säga den som rent praktiskt svarade för den dagliga driften. Vilket år hans bostad uppfördes är osäkert, men det var sannolikt under 1800-talets första hälft. Förmodligen under 1830-talet, då den solida släkten Barchaeus tagit över godset. Det kan också funnits en äldre byggnad i grunden, som fick sin nuvarande form vid denna tid. På en bjälke i husets stomme finns årtalet 1680 inskrivet. Om det rör sig om en så gammal konstruktion eller om en äldre bjälke återanvänts vid nybygge är oklart. Väckelsångs gamla kyrka revs vid den här tiden och det är inte osannolikt att en del av dess virke hamnade på Lidhem. Ägaren Carl Henrik Barchaeus hade tidigare varit med om att riva Älghults gamla kyrka, för att återanvända virket vid sitt bruk i Orrefors. Oavsett

vilket år inspektorsbostaden en av Lidhems allra äldsta byggnader.

Strax före sekelskiftet 1900 bodde inspektorn i fyra tapetserade rum och kök på bottenvåningen och på vinden fanns en kammare med eldstad för någon anställd med lägre rang. Knappt tio år senare redovisas två kök, vilket antyder att bostaden delats på två. Samtidigt hade ett kontor inretts på vindsvåningen. Även i 1916 års brandförsäkringsprotokoll följer eptitetet inspektorsbostad med. Det var först vid säteriets ägarskifte strax därefter som inspektorn istället fick flytta till den norra flygeln, en betydligt större och mer representativ tjänstebostad. Kusken tog nu över huset, som därefter kom att kallas kuskbostaden.

Idag innehåller huset två lägenheter, som hyrs ut till privatpersoner. Det är ett traditionellt timrat hus i ett och ett halvt plan, klädd med rödfärgad panel och stående på en låg stenfoot. Det brutna taket ger huset en ålderdomlig prägel, som väl ansluter till mangårdsbyggnadens tidigare utseende, före dess frontespis kom till. Taket var fram till 1910-talet täckt av spån.

Nära kuskbostaden står en större vedbod och hönshus, som troligen tillkommit under 1800-talets senare del. Det har liksom bostadshuset renoverats och försetts med tak av enkupigt tegel.

Kuskbostaden var tidigare hem åt gårdens inspektör. Foto: Thomas Lissing.

Logbyggnaden

Logbyggnaden ligger vid byggnadsminnet Lidhems norra gräns och är, bortsett från transformatorstationen, gårdsmiljöns nordligaste byggnad. Den är uppförd i skiftesverk, en virkesbesparande teknik som i trakten inte förekommer lika ofta som timring. Den enklare konstruktionen förklaras av att den uppfördes som loge, slinder och sädesbod. Det är

inte känt när den restes men logbyggnaden nämns redan i ett brandförsäkringprotokoll från 1832. Liksom de andra äldre ekonomibygnaderna hade även denna halmtak långt in på 1900-talet.

Norr om tröskklogen fanns tidigare gårdens sågverk och ytterligare ekonomibygnader, alla nu rivna.

Under 1900-talets första hälft försvann de sista halmtaken och ersattes med tegelpannor. Här vid ombyggnad av logbyggnaden 1943. Foto: Privat.

Logbyggnadens skiftesverk. Foto: Thomas Lissing.

Stallet uppfördes, precis som ladugården
i bakgrunden, av rejäla gråstenar.

Foto: Thomas Lissing.

Stallet, ladugården, och mejeriet

På senhösten 1853 höjdes Lidhems försäkringsvärde med nära fyrtio procent, från 6590 till 8940 riksdaler. Anledningen till detta var inte bara mangårdsbyggnadens förändring utan framför allt att flera nya ekonomibyggnader tillkommit. Carolina Taube af Odenkat hade då låtit uppföra stallet, ladugården och mejeriet. Alla tre gedigna byggnader med rejäla gråstensmurar till väggar.

Stallet var från början avsett för gårdens arbetshästar. Det står nära bostadshusen och hade enligt protokollen *väggar af kalkkrappad gråsten, bärpelare och gafvelspetsar af trä*. Det var inrett med 23 spiltor och en fölbox och över dem en fodervind. Golven bestod dels av kubb och dels av plank, och på taket låg halm. Stenfasaderna har på senare år restaurerats.

Stenladugården är Lidhems till ytan största byggnad. Liksom stallet var även denna tidigare kalkkrappad. Ladugården var inredd med bås för 102 kor och 6 kalvkättar. Foderbord och golv gjöts senare under 1800-talet av cement och i golvet lades en järnräls för foderwagn. Samtidigt sattes en pump för vatten in. Taket var täckt med halm och vid var gavel fanns en bod, varav den södra var en mjölkbod. Dessa stod kvar en bra bit in på 1900-talet. År 1943 förlängdes byggnaden norrut då en foderlada med silos och spannmålstork byggdes där. Denna fungerar numer som gårdens energihus och panncentral. Under 2010-talet restaurerades stenfasaderna och taket lades om med enkupigt lertegel, efter att en tid ha varit plåttäckt.

Vid tillbygget av ladugården, sommaren 1943, användes stenkross för att få fram byggmaterial. Foto: Privat.

Ladugårdens foderlada uppförs, sommaren 1943. Foto: Privat.

Stenladugården, med 1940-talets tillbyggnad i bortre änden. Foto: Birgitta Leijonhufvud.

Delar av väggen rasade hösten 1932, när en öppning för garageport skulle tas upp. Foto: Privat.

Mejeriet har en skiftande historia. Det uppfördes i två våningar med väggar av gråsten med inläggningar i tegel, samt gavelspetsar i trä. De tidiga uppgifterna om byggnaden är knapphändiga. År 1899 beskrivs huset som före detta mejeri och dåvarande arbetarbostad. På bottenvåningen fanns då källare och tvättstuga med stengolv samt två boningsrum. I övervåningen fanns fem bostadsrum och över dem spannmålsvind. Sex av rummen var tapetserade och halmtaket hade vid den

här tiden bytts ut mot spån.

Strax därefter, innan 1908, hade mejeriverksamheten återupptagits. På första våningen hade nu inretts mottagningsrum, mejerisal, smörrum, diskrum och en smörkällare. På andra våningen fanns tre bostadsrum kvar medan ett kök tillkommit. En ångpanna stod för driften och den var placerad i en ny tillbyggnad på husets norra sida. Där restes även en tegelskorsten och för säkerhets skull hade husets taktäck-

Byvågen med mejeriet i förgrunden. Mitt emot byggnaden står en av gårdens tidigare brunnar. Foto: Annette Peterson, Länsstyrelsen.

ning nu bytts mot asfaltspapp. Bara några år senare byttes pannan mot ett mer effektivt turbinmaskineri och tillbyggnaden fick tjäna som vedbod.

Mejeriet lades ner omkring 1916. Fram till omkring mitten av 1970-talet var lägenheten på andra våningen bebodd. Exteriören har på senare år renoverats och taket lagts om med tegel.

Dagsverksstugan, smedjan och svinhuset

Dagsverksstugan var navet i verksamheten på Lidhem. Här utanför samlades varje morgon gårdens arbetsstyrka för genomgång och fördelning av dagens uppgifter. I samlingsalen på bottenvåningen åt dagsverkarna sin medhavda matsäck. Rummet med långbord och bänkar finns kvar än idag

Dagsverksstugan och dess uthus. Foto: Thomas Lissing.

Vid renoveringen av dagsverksstugan hittades flera lager tapeter från 1800-talets senare hälft fram till 1900-talets mitt. Foto: Thomas Lissing.

och påminner om de arbetsvillkor som rådde under 1800-talet och 1900-talets första hälft. På fasadens västra gavel sitter vällingklockan som ringde in arbetarna till rast eller möte. Dagsverkstugan, smedjan och svinhuset uppfördes omkring 1860, strax efter de tidigare ekonomibyggnaderna och alla i samma gedigna utförande.

Dagsverksstugan är egentligen namnet på det samlingsrum som finns i husets bottenvåning. Här möttes ladugårdskarlar, mjölkerskor, pigor och drängar vid arbetsdagens början och här åt dagsverkarna sin medhavda matsäck. I äldre handlingar kallas byggnaden arbetarbostad, eftersom den övre våningen av trä var inredd till lägenheter. Där fanns i slutet av 1890-talet fyra rum, två kök, två förråd, ett mangelrum och två stora garderober. Det är oklart hur rumsindelningen tidigare sett ut men säkerligen var det ett flertal familjer som samsades om rummen. I den nedre stenvåningen fanns då, förutom dagsverksstugan, en bagarstuga, två

På dagsverksstugans gavel sitter ännu vällingklockan kvar.
Foto: Birgitta Leijonhufvud.

Stugan där arbetarna samlades och åt sina medhavda måltider är bevarad. Foto: Thomas Lissing.

bryggshus och två höns hus. Uppe under det spåntäckta taket fanns torkvind.

Strax efter sekelskiftet blev än fler arbetare inhysta i övervåningen, då två nya kök hade inretts på bekostnad av förråden.

När dagsverksstugan uppfördes ersatte den en tidigare som stod på ungefär samma plats. Denna var mindre och byggd helt i trä. Den ersatte också en äldre drängstuga söder om södra flygeln, som då revs.

Under 1990-talet renoverades dagsverksstugan genomgående. En tidigare cementputs på stenmurarna blåstrades bort och stenarna fogades med kalkbruk. Samtidigt moderniserades övervåningen och inreddes till två tre rumslägenheter. Taket lades om med lertegel.

Smedjan som uppfördes omkring 1860 kan också ha ersatt en tidigare byggnad. En mindre byggnad fanns enligt 1852 års plankarta på motsvarande plats, dess funktion är dock osäker. Den nya smedjan byggdes med väggar av gråsten och gavelrösten av trä, med tak täckt av spån. I ena änden innehöll den en smedja med trampat jordgolv och i den andra änden en snickarverkstad med öppen spis och bod för kolupplag. Skorstenen är försedd med krona och uppges ursprungligen vara murad av Karl Olsson i Uvanäs, väster om Kvarnamåla. Vid restaureringen 1994 murades den om från grunden av Johan Pettersson från Tolg.

Den sista verksamma smeden var Kalle i Oxhagen, som avled 1969.

Smedjan. Foto: Thomas Lissing.

Ässjan var därefter sporadiskt i bruk fram till 1985. Smedjan har liksom de andra byggnaderna blivit renoverad under 1990-talets senare del.

Längst västerut längs bygatan och på störst avstånd från mangården finns svinhuset. Det är osäkert när det byggdes, men troligt är att det tillkom vid ungefär samma tid som smedjan och dagsverksstugan. Det byggdes för att hålla avelsvin. Enligt protokoll från 1908 är det uppfört med *flera* *afdelningar, af gråsten och gafvelspetsar af trä*. Från början fanns järnluckor för grisarna i marknivå, luckor som fälldes uppåt och utåt och hakades fast i fönsterposterna ovanför. Dessa har senare blivit igenmurade, men konturerna efter dem är fortfarande synliga i stenväggen.

På 1920-talet flyttade grisarna ut och byggnaden omändrades till garage för gårdens första traktor. På den norra gaveln togs en stor vagnsdörr upp. Under 1960-talet lagades stenväggarna med cement, något som bilades bort och ersattes med kalkbruk vid restaurering på 2000-talet. Då renoverades även fasad, dörrar och fönster, och på taket lades enkupigt lertegel.

Svinhusets mur avslöjar var de frigående grisarnas luckor en gång fanns. Foto:Thomas Lissing.

Svinhuset, närmast Lidhemssjön. Foto:Thomas Lissing.

Det f d svinhuset, i förgrunden, är den byggnad inom byggnadsminnet som står längst bort från mangården. Foto:Thomas Lissing.

På dassets innerväggar finns spår efter tidigare besökare. Foto: Thomas Lissing.

Hemlighuset

Författaren Amelie Posse (1884-1957) besökte som barn Lidhem och beskrev senare hur hon var särskilt förtjust i utedas-set, ett åttakantigt före detta lusthus:

Det var byggt på 1700-talet för att viga ett ungt par i, men hade sedermera degraderats till betydligt mera prosaiska ändamål. Vilket inte hindrade att hemtrevnaden florerade, även där – ja till och med romantiken. Platsen inbjöd till förtroliga samtal och när andra flickor var på besök satt vi där i en lång rad, trivdes och pratade i mun på varandra – kunde rakt inte slita oss därifrån.

Det hemlighus hon beskriver skulle mycket väl kunna vara det som än idag står bakom vagnslidret västra gavel. Det

har under åren förekommit ett flertal dass på gården och detta är det enda som tagits upp i brandförsäkringshandlingarna, från år 1899 och framåt. Amelie befann sig på Lidhem sommaren 1896 och byggnaden kan ha flyttats dit eller uppförts på plats innan dess. Om hemlighusets ursprung finns inga säkra uppgifter. Flera lusthus har förekommit i parkmiljön, bland annat finns ett åttakantigt inritat på kartan från 1800-talets mitt. Detta är dock betydligt större.

Hemlighuset är uppfört på en låg stenfoot, timrat med rödfärgad panel. Det toppiga taket var en bit in på 1900-talet täckt med spån. Efter att ha förfallit under några decennier restaurerades hemlighuset grundligt 1996.

Gårdens åttakantiga hemlighus.
Foto: Birgitta Leijonhufvud.

Vagnslidret

Huset är i nedra våningen afdeladt till tvenne rumm å hvardera gafveln. Hela vinden är afsedd till spannmålsmagasin. Stolparna, som uppbära midten af huset äro upptill försedda med tvenne snedsträfvor samt nedtill dobbade vid i marken nedgräfdade stenpelare.

Vagnsboden var den sista byggnad som uppfördes inom byggnadsminnets gränser. 1904 ersatte den en liknande men betydligt mindre vagnsbod. Föregångaren kan ha varit så gammal som från 1700-talet och ingick innan 1850 i det kluster av ekonomibyggnader som då fanns precis norr om säteriets norra flygel.

Den nya byggnaden uppfördes av timmer och taket täcktes av papp. Både synliga bjälkar och gavlarnas brädväggar

Vagnslidret, med dasset och kuskbostaden i bakgrunden.
Foto: Birgitta Leijonhufvud.

På 1930-talet var vagnslidret rödfärgat med vitmålade snickerier.
Foto: Privat.

Det nya torkhuset uppförs 1934. Foto: Privat.

Vagnslidrets östra gavel. Foto: Thomas Lissing.

rödfärgades. Den öppna delen i mitten användes redan från början som vagnsskjul. På den östra gavelns norrsida uppfördes i början av 1930-talet en spannmålstork, en modernitet som blivit prisvinnare på en samtida lantbruksutställning. 1939 kompletterades den med värmepanna och säden kunde

därefter torkas med varmluft.

Taket och dess kupor restaurerades på 1990-talet och under 2015 reparerades stomme och fasader. Idag har bilar ersatt kalescher och charabanger i vagnslidrets öppna del.

Park och trädgård

När man närmar sig Lidhem österifrån passerar man genom en imponerande lång och rak allé av högvuxna lövträd. För säterier och herrgårdar var det inte bara byggnadernas skick som var viktigt utan också den omgivande miljön. Alléerna slog igenom i Sverige under 1600-talet och under 1800-talet planterades ett flertal ute på den småländska landsbygden. De gav ett pampigt första intryck och förstärkte gårdens status.

Infartens allé består av bok, ek, ask, alm, lönn och lind i olika sektioner. Den planterades medvetet med flera arter i olika sektioner, för att på så sätt följa årstidernas växlingar. Den är också ovanligt bred för sin tid och här kunde två vagnar mötas utan problem.

I mangårdsbyggnadens närhet var det också vanligt att man anlade både trädgård och park. Den förra var ofta en viktig del i självhushållningen och där odlades alla de grönsaker, rotfrukter och kryddväxter man behövde. Ofta fanns här också mycket blommor, både till lyst och till försäljning som snittblommor. Parken var en lyx bara den med mycket mark kunde unna sig och ett undantag från gårdens annars så produktiva ytor. Den anlades för nöjes skull, oftast bakom huvudbyggnaden, för att göra omgivningen vacker och som en plats för romantiska promenader eller filosofiska funderingar. En stor och välskött park gav högre status åt gården.

Både park och trädgård krävde stora arbetsinsatser och sysselsatte dagligen många kvinnor och män. På Lidhem fanns redan tidigt en anställd trädgårdsmästare och under honom ett antal pigor och drängar. En ny era inleddes på 1930-talet då plantskolan anlades. Liksom på de flesta her-

resäten fick trädgårdsarbetet sedan stå tillbaka när antalet anställda minskade kring 1900-talets mitt, och odlingar och grusgångar lades igen med gräs. Idag återstår få synliga spår av Lidhems forna anläggningar. Den sista delen av hushållsträdgården avvecklades på 1970-talet.

Christoffer von Köhler var den som lät rätta infartsvägen och plantera alléträden. Det bör ha skett kring sekelskiftet 1800. Men det var ett halvsekel senare som omgivningen kring gården fick sin största blomstringstid. Carolina Taube anlade den engelska parken kring gården, en park inspirerad av den vilda naturen men med noga planlagda vyer och naturupplevelser. Av denna anläggning syns idag endast ett fåtal större träd.

På den plankarta som gjordes kring 1850-talet kan man se gårdens byggnader i förhållande till odlingar och parkanläggningar. Den är troligtvis gjord med 1852 års brandförsäkringskarta som grund och därefter har trädgårdsanläggningar ritats in och färglagts. Kanske är det Carolina själv som skapat bilden. Bakom huvudbyggnaden sträcker sig ett stort område av vinkelräta gångar med odlingsbäddar mellan. Där fanns hushållsodlingarna. Närmast huset är ett par av rutorna större och genomkorsade av slingrande gångar. Dessa var troligtvis planterade med prydnadsbuskar och blommor.

På fältet sydost om mangården, det som idag kallas Parkträdan och Lusthusparken, syns på samma karta en intressant trädgårdsanläggning. En smal gångväg ledde fram till en labyrint av häckar och sedan vidare till ett åttakantigt lusthus, stort som en mindre dansbana. Från den gick vinkelrätt åt

Ritning från 1850-talet över Lidhems park och trädgårdsanläggning. Foto: Thomas Lissing.

Linbärgning på Lustustrådan, sommaren 1942. I förgrunden syns stenfundamentet till en av parkens tidigare byggnader. Foto: Privat.

väster en grusgång till en ännu större rundel med någon slags cirkelformad anläggning. Den kan ha bestått av en låg stenmur men uppgifter om ett större lusthus finns också. Dessa platser sammanlänkades av raka grusgångar, symmetriska planteringar och rätvinkliga häckar. Det är oklart om hela anläggningen verkligen realiserats eller om kartan endast är en idéskiss. Spår efter det första lusthuset finns dock kvar i marken.

Under 1800-talets senare del var exotiska växter på

Skiss från 1850-talet över parken sydost om mangården. Foto: Thomas Lissing.

modet, bland annat blev det populärt att odla vindruvor. 1872 lät därför Carolina bygga ett orangeri i linje med mangårdens södra flygel, placerat med den bortre änden ut mot vägen. Båda gavlarna uppfördes av tegel i korsvirke och innehöll varsin järnugn. Den värmande röken leddes runt i växthuset i rör av lertegel, som mynnade ut i en fyra meter hög skorsten i byggnadens mitt. Enligt samtida brandförsäkring var orangeriet *afdeladt i tre afdelningar, deraf den ena är inredd*

Trädgårdsmästare Karl Andersson och sonen August i färd med att uppföra ett nytt växthus, i maj 1931. Foto: Privat.

till vinkast med jordbäddar och de andra med bord och ställning för drifväxter.

Under Carolinas tid sköttes verksamheten av trädgårdsmästaren Sven Nordgren. Hon såg till att hans 31 år långa gärning belönades med Patriotiska sällskapets mindre guldmedalj, och när hon några år senare dog premierades han med 1000 kronor i testamentet.

Mot slutet av 1800-talet och under början av 1900-talet användes Lidhems mangård bara som sommarbostad och

hushållsodlingar och park började delvis falla i träda. Orangeriet revs omkring sekelskiftet. När Amelie Posse spenderade sommaren 1896 på gården fanns ännu väl underhållna och blomsterlysande rabatter i trädgården, som sköttes av mostern Signe Taube af Odenkat. Rabatten framför boningshuset kantades på tidstypiskt manér av exotiska snäckskal och i mitten tronade en stor glaskula:

Min mosters man (Gottfrid Taube af Odenkat, död 1893) hade varit en bibliofil och kammarlörd. Så länge han levde hade

I juni 1935 började stensättningen vid mangården bli färdig.
Foto: Privat.

hon visserligen ägnat sig åt hemmet och barnens vård, men även till en på den tiden ganska ovanlig grad åt deras gemensamma intellektuella intressen. Då hade yrkesutbildade trädgårdsmästare hållit trädgården putsad och fin. Men efter husfaderns död fanns det inte längre några pengar till sådant. Lantbruksdrängarna skötte om det tyngsta i köksträdgården och för resten fick allsammans växa som det kunde och ville.

I början av 1930-talet lät dåvarande ägaren Abraham Leijonhufvud göra stora nysatsningar. Då utfördes nyplanteringar i fruktträdgården, odlingarna utökades och längre ner mot sjön byggdes två stora växthus. Handelsträdgården som växte fram sysselsatte ett flertal personer och bidrog med sin försäljning till gårdens inkomster. Samtidigt togs odlingar och

Arbete med terrassen närmast mangården, i november 1934.
Foto: Privat.

Under våren 1932 pågick arbetet med trädgårdens terrasser.
Foto: Privat.

Plantering av fruktträd, april 1932. Foto: Privat.

Växthusanläggningen bakom mangårdsbyggnaden, 1 september 1931. Foto: Privat.

Växthus och trädgårdsanläggning på vårvintern 1936. Foto: Privat.

Kring 1940 fanns även påfåglar i parken. Foto: Privat.

planteringar närmast huvudbyggnaden bort och en terrass anlades. Med stora ditfraktade jordmassor och med anläggandet av stödmurar skapades en tydligare nivåskillnad mellan mangården och parkytan ner mot sjön. Anläggningen ansluter till den engelska traditionen av ha-ha's, konstgjorda nivåskillnader som förstärker landskapets avståndsperspektiv då man betraktar det från en speciell plats.

Parken och trädgården består idag av anlagda och väl underhållna gräsytor, efter att odlingar och grusgångar lagts igen.

Några av de riktigt gamla träden står kvar och antyder tidigare alléer och promenadvägar. Norr om gården har ett större område röjts från sly och därmed förlängt parkområdet ytterligare. Den långa allén längs infartsvägen är till stora delar intakt, bitvis nyplanterad, och närmast gården formar den ett sammanhängande grönt rum som omsluter bygatans byggnader. Bakom huvudbyggnaden öppnar sig landskapet och erbjuder en storslagen vy ut mot Lidhemssjön.

Trädgården precis bakom mangårdsbyggnaden, 1917. Foto: Privat.

Till vänster: Utsikt från mangården ner mot sjön, vintern 1919. Foto: Privat.

Parkens träd visar var de större grusgångarna tidigare gick. Foto:Thomas Lissing.

Dagsverkare och torpstugor

Det är idag svårt att föreställa sig det liv och den rörelse som förr rådde på Lidhem. Ett stort antal personer skötte olika sysslor och mellan husen hördes ljuden av prat, skratt, hovar och vagnshjul. Kanske en och annan svordom och ett svagt bankande från den avlägsnet belägna smedjan. Många kvinnor och män rörde sig under dygnets ljusa timmar mellan byggnaderna och ute på åkrarna. Både djurhållning och jordbruk krävde stora och välorganiserade arbetsstyrkor, men också skötseln av hushållsträdgård och park intill mangården. Varje morgon kom de gående från sina hem på olika håll och samlades vid dagsverksstugan för att få dagens uppgifter fördelade mellan sig. En del var anställda statare som bodde i gårdens arbetarbostäder, men flertalet kom från de omgivande skogsmarkerna. De var torpare och arrendatorer som betalade

Stora Björsatorpet, fotograferat 1927. Foto: Privat.

sitt boende på Lidhems mark genom att göra dagsverken på gården. Antalet dagsverken varierade beroende på storleken på det torp och den mark de arrenderade och skilde också mellan män och kvinnor. Ofta förekom också dagsverken för barn, i den mån de var stora nog att arbeta. Tillvaron var hård och tiden styrdes i stor utsträckning av vällingklockan, som med jämna mellanrum ringde in till arbete och ut till rast.

Under årens lopp har det funnits många backstugor, torp och arrendegårdar på Lidhems ägor. Idag är flertalet av dem rivna. Behovet av arbetskraft minskade när lantbruket mekaniserades under slutet av 1800-talet och när mer vikt därefter började läggas på skogen istället för jordbruket. De små åkerlyckor som fanns vid varje boställe, där torparna odlade en stor del av sin egen mat, planterades då igen.

Upptagning av kålrötter på Mellanträdan, hösten 1929.
Foto: C.W. Palmgren.

Nytorpet i april 1930. Foto: De Laval.

Tröskverket i full gång ute på vetefälte, hösten 1932. Foto: Privat.

Ungdjursskötaren Johan Andersson, fotograferad 1932. Foto: Privat.

Till vänster: Brostugan, fotograferad våren 1931. Foto: De Laval.

Vårbruk på Madträdan 1932. Foto: Privat.

Idag kan man mitt inne i skogen ännu hitta rester av stenvägg som tidigare hägnade in åkrar och betesmarker i ett tidigare öppet landskap.

De flesta av Lidhems torp kom till vid 1800-talets mitt eller senare. Så tidigt som 1729 nämns Väcklingevik, som då är en enkel backstuga, i husförhörslängden. I slutet av samma århundrade nämns också Illarudden, Östra Svenstorp, Västra Svenstorp, Tråts Carlstorp, Lilla Brostugan, Uhrstorpet, Britteberg och Lidhems Qvarn. Vid 1800-talets mitt fanns 35 torp och backstugor upptagna i Lidhems rote, men de skulle komma att bli många fler. Med undantag av huvudgården och arrendegården Bråten bodde då 244 personer på dessa platser. På Bråten var 18 personer bosatta vid samma tid.

Torpet Bondegård är ett av alla de ställen som ligger på godsets marker. Här växte Bertil Karlsson upp under 1900-talets början, i stort sett under samma förhållande som tidigare generationer:

I dagsverksstugans rustika möblemang sitter många spår efter de människor som arbetat på gården. Foto: Thomas Lissing.

Torpet hade en areal på 2-3 ha öppen mark och som gav föda åt 3-4 kor, det föddes också upp svin till slakt, 2 som slaktades på våren, för att lämna plats för 2 kultingar som slaktades till jul. I ladugården fanns också plats för några höns. Pappa hade skaffat detta arrende 1906.

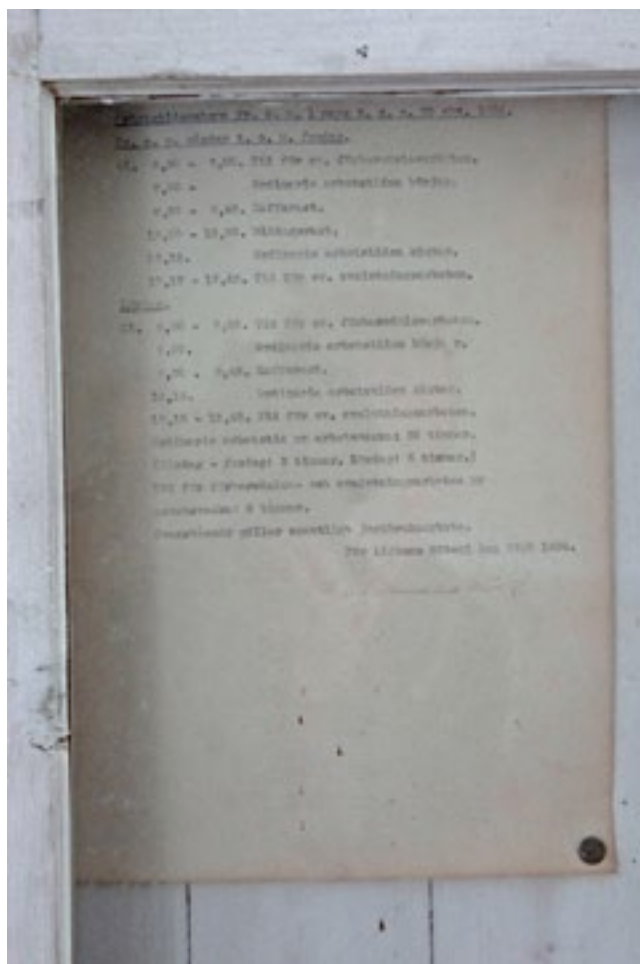

Vedkapning och klyvning kring midsommar 1935. Det gick åt mycket ved för att värma mangård och andra byggnader. Foto: Privat.

Arrende-betalningen var 3 dagsverken i veckan, samtliga veckor under året.

Familjens bostad bestod av ett kök, ett stort rum och en mindre kammare. Förutom far, mor och de sju syskonen bodde han här tillsammans med farfar och en faster. Modern dog tidigt och Bertil fick som 14-åring både hjälpa till i hushållet och göra dagsverken på intilliggande gårdar. I hemmet var det som hos andra torpare självhushållning som gällde. Korna gav mjölk som i sin tur separerades till grädde och kärnades till smör. Man fiskade i närbelägna sjöar och utanför dörren odlade man så mycket det gick:

Det var kålrötter, morötter, bondbönor, vitkål, ärter, även gula ärter, rabarber, dessa uppräknade sorter var det man kunde

Även lördagar kunde arbetsdagen börja 06.30. Anslaget i dagsverksstugan är daterat 1954. Foto: Thomas Lissing.

Före detta arbetarbostaden Britteberg står strax söder om gården. Foto: Birgitta Leijonhufvud.

se i mitt föräldrahems trädgård och sedan även i min egen. En del äppel torkades och kunde på så sätt förvaras till senvintern och framåt våren.

Maten förvarades i jordkällare och köttprodukter torkades för att hålla längre. Vatten fick man från brunnen på gårdsplanen och huset värmdes med vedeldning.

Det var på 1920-talet som de första torparmiljöerna försvann. Flera byggnader stod då öde och de fallfärdiga husen revs för att kunna plantera gran över markerna. Granskogen utökades under större delen av 1900-talet och även för de kvarvarande torpen förändrades landskapet. De som tidigare legat i öppet odlingslandskap låg nu i skogsgläntor. Under senare delen av 1900-talet, när torparsystemet i princip avskaffats, övergick de kvarvarande torpen till att bli långtidsuthyrda stugor till mestadels danska turister. Så sent som vid 1980-talets början fanns ett 20-tal torp kvar på Lidhems mark. Sedan dess har ytterligare några rivits medan de kvarva-

rande underhållits. På de flesta torpställen finns bara bostadshuset kvar medan ekonomibyggnaderna rivits. De byggnader som står kvar har stort kulturhistoriskt värde för landskapet och är tätt förknippade med byggnadsminnet Lidhems historia. Enkelstugor som Kristinelund visar på den vanligaste typen av dagsverkarbostäder, medan Ryadal och Illarudden visar upp välbevarade exteriörer med mer påkostade listverk och portaler.

Människorna som bodde här levde enkelt. De slet hårt för sitt uppehälle med egna djur och odlingar. Dagsverkerna på Lidhems gård innebar en stor arbetsbörd men gav också torparna ett större socialt sammanhang. Arbetsgemenskapen kring gården knöt nya vänskapsband och gav en större kontakt med omvärlden, än om de bara brukat en egen gård. En ambulering folkskola fanns inom socknen under 1800-talets andra hälft, som kom att få ett eget skolhus på Lidhems ägor.

Lidhem i modern tid

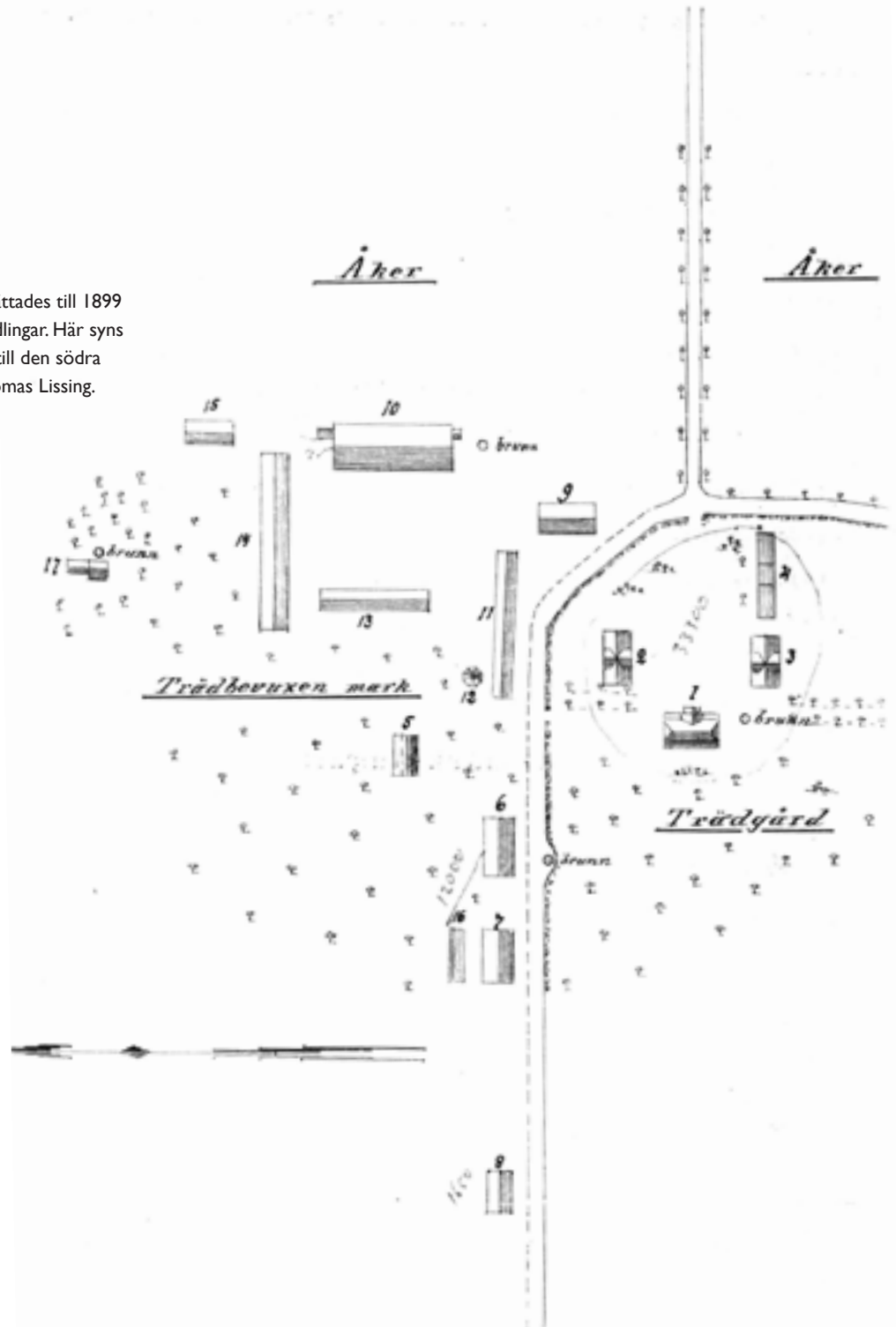
Tiden från 1800-talets slut fram till idag har varit en omvälvande period. Det svenska lantbruket genomgick stora förändringar under 1900-talet, med rationaliseringar och storbruk som följde. Bara på Lidhem sysselsatte jordbruket

och gårdens drift omkring trehundra personer vid förra sekel-skiftet. Idag finns det inga fast anställda kvar, arbetet sköts av ägarna och kontrakterade entreprenörer. Jordbruket arrenderas ut samtidigt som skogen utgör den största inkomstkäl-

Interiör från växthus nummer 2, mars 1936. Foto: Privat.

Kartan över gården upprättades till 1899 års brandsförsäkringshandlingar. Här syns till exempel orangeriet intill den södra flygelbyggnaden. Foto: Thomas Lissing.

Skördearbete med traktor, hösten 1932. Foto: Privat.

lan. Många av de torp som gårdens arbetskraft var bosatta i revs under 1900-talet. Samtidigt som lantbruket avvecklades introducerades också nya näringsgrenar.

1897 invigdes Växjö-Tingsryds järnväg som passerade precis öster om Lidhem. Att den skulle få stor betydelse för trakten förutspådde författaren Josef Rosengren redan vid invigningen:

Af alla de socknar, som den nya Vexjö-Tingsryds järnväg genomlöper, torde ingen få mera gagn af densamma än Väckelsång. Inom denna socken har järnvägen icke mindre än 3 stationer. En af dessa, Snappahemmet, ligger i socknens nordvästliga del helt nära Lidhemssjön, den andra, Väckelsång, ett stycke söder om kyrkan och den tredje vid Kvarnamåla.

Den ursprungliga Snappahems station byggdes en dryg kilometer norr om Lidhem, nära Skyeån. Bara något år senare fick Lidhem en egen hållplats där järnvägen korsade gårdens infartsallé. En banvaktstuga byggdes och strax intill fanns järnvägsbolagets vedupplag. Vedtorget kallades platsen. Hållplatsen visade sig var mer trafikerad än stationen, så 1939 byggdes här också en väntsal. Snappahem lades då ner och namnet flyttades över till Lidhems hållplats. Det första stationshuset revs 2014 medan det senare idag är privatbostad.

Rosengren hade delvis rätt angående betydelsen, för järnvägsförbindelsen innebar ökade försäljningsmöjligheter för gården och underlättade transporterna av utrustning. Efter att gårdens mejeri lades ned forslades till exempel all gårdens mjölk med järnvägen in till Växjö. Men den kom ett par decennier för sent. Lidhem gick kring sekelskiftet med förlust och en stor del av skogsbeståndet hade avverkats för att hålla verksamheten på fötter. Först när Sten och Hanna Leijonhufvud köpte gården 1916 tillfördes det kapital som behövdes för att vända trenden.

Efter nedgången i verksamheten gjordes därefter nya satsningar med bland annat odlingarna. Efter att sonen Abraham tagit över uppfördes två stora växthus omkring 1932 och med dem bedrev man handelsträdgård. Arbetsstyrkan var fortfarande stor, fram till 1930-talets början var omkring 300 kvinnor, män och barn mantalsskrivna på Lidhem. Dessa utgjorde därmed drygt tio procent av hela socknens befolkning.

En tid innan dess, på 1920-talet, hade säteriet börjat växla in på nytt spår. Man började med granplanteringar i de

En av 1930-talets arbetshästar; Lurifax 4814. Foto: Privat.

avverkade skogsmarkerna och planterade då även igen flera av de åkerlyckor som hörde till torpbebyggelsen. De torp som redan övergivit revs. Skogen kom med tiden att bli gårdens huvudnäring och i takt med att lantbrukets arbetsbehov minskade revs ytterligare torp medan andra övergick till uthyrning.

1936 slogs flera gårdar samman för att bilda det nuvarande säteriet. Dessa var Line Stora Månsagård, Line Södregård, Line Lilla Månsagård, Line Hovgård, Line Gärdesgård, Västra Berget, Östra Berget, Bråten och Väcklingeö. Byggnaderna på den sistnämnda revs sedan på 1940-talet.

Järnvägen förbi Lidhem hade förstatligats 1941 och efter minskade underlag lades persontrafiken ned 1965. Några år senare försvann även godstrafiken och i samma veva upphörde handelsträdgården och växthusen revs.

I början av 1990-talet introducerades istället en helt ny näringsgren när markerna österut, mellan gården och den nedlagda järnvägen, arrenderades ut till en 18-håls golfbana. En klubbstuga och restaurang uppfördes också i områdets norra del. Verksamheten drevs fram till 2008 och när den lades ner återgick markerna till säteriet och omvandlades till skog och åker. Byggnaderna revs och det finns idag knappt några synliga spår efter golfbanan. Men det var inte första gången Lidhems ägare provat att gå utanför lantbrukets ramar. Någon gång under slutet av 1800-talet startades en brunnsverksamhet vid den kvarn som tillhörde gården. Platsen invid Lidhemssjöns nordöstra strand kallades Paradiset och lockade under ett tiotal år välbeställda storstadsbor att komma dit och dricka brunn.

Avelstjuren Igelsta Hero 87, fotograferad 1928. Foto: Privat.

Idag är jordbruket utarrenderat och på åkrarna odlas främst spannmål och vall. Den egna djurhållningen upphörde på 1980-talet. Ägarna Greger och Birgitta Leijonhufvud driver gården utan fast anställda. De har under årens lopp lagt ned betydande insatser i restaurering av samtliga byggnader inom byggnadsminnet. Av egendomens omkring 1500 hektar består 1250 av skog, vilket utgör den nuvarande huvudnäringen.

Byggnadsminnet Lidhem

Boningshuset på Lidhem var lika innerligen trivsamt som trädgården – kontinuiteten med föregående generationer var överallt märkbar. En vitrappad tvåvåningsbyggnad med brutet tegeltak och en ansats till klassiska pilastrar mellan de mörkinfattade låga fönstren. Jag antar det var karolinskt – möjligen ännu lite äldre. — Inte för stort – inte för litet, bara precis lagom åt en familj att bo i. Kanske lite obekvämt och slitet, men så oerhört svenskt i sin förnäma och värdiga enkelhet.

(Amelie Posse, ur I begynnelsen var ljuset)

Lidhem säteri byggnadsminnesförklarades 1983. Förutom corps de logi och flygelbyggnader ingår i byggnadsminnet alla de ekonomibygnader som den här skriften beskriver. Gränsdragningen innefattar även den tidigare hushållsträdgården söder om södra flygeln och parken med dess gamla träd på mangårdens västra sida.

Själva gården har medeltida ursprung och dokumenterades skriftligen redan under 1400-talet. Mangårdsbyggnaden uppfördes under 1700-talet, möjligen av Per Volmar Silfversparre och förändrades omkring 1850 av arkitekten Theodor Ankarsvärd. Flygelbyggnaderna uppfördes 1867 och byggdes på 1930-talet om med ny takresning för att efterlikna mangården. Stora resurser har på senare år lagts på att restaurera gårdens alla byggnader med autentiska material och metoder, med hjälp av kunniga lokala hantverkare. Samtidigt har park och trädgårdar vidmakthållits.

Lidhem utgör idag en välbevarad högreståndsmiljö där majoriteten av ekonomibygnaderna tillkommit vid 1800-talets mitt. De ligger samlade längs bygatan norr om mangården, i en herrgårdsmiljö som präglas av äldre lövträdssolitärer och ett öppet odlings- och kulturlandskap ned mot Lidhemssjön. Bebyggelsen speglar säteriets välstånd i en tid då jordbruket på den småländska landsbygden expanderade som mest. Den berättar också om lantbrukets arbetsintensitet, och tillsammans med tillhörande torpbebyggelse påminner den om alla de människor som levt på och genom gården. Vällingklockan på dagsverksstugans taknock utgjorde ett nav som många av socknens människors liv kretsade kring.

Ägarlängd

1414	Bengt Magnusson Ryds, väpnare	1773	Per Volmar Silfversparre (son till Volmar Johan) och Ulrika von Otter
1427	Gise Bengtsson, väpnare
Gustaf Larsson (Snedbjälke)	1791	Salomon Christoffer von Köhler och Henrica Birgitta Wachtmeister af Johannishus
1474	Ficke Gustafsson (son till Gustaf) och Anna Gustafsdotter Stenbock	1819	Ulrika och Christina von Köhler (döttrar till Salomon) och Johan Reinhold respektive August Wilhelm Qveckfeldt
1477	Anna Gustafsdotter Stenbock, och Arvid Knutsson Drake af Intorp	1826	Salomon von Köhler (bror till Ulrika och Christina) och Maria Margareta Gripensvärd
1497	Bengt Arvidsson (son till Anna och Arvid)
Gustaf Arvidsson (bror till Bengt)	1826	Bolag bestående av A. J. Grill och J. D. Husberg
1536	Gustaf Olsson Stenbock (bror till Anna) och Brita Eriksdotter Leijonhufvud	1830	Otto Wilhelm von Rosen och Johanna Charlotta Söderström
1577	Lars Botvidsson d.y. Anckar och Anna Bååt.	1830	Carl Henric Barchaeus och Anna Christina Ström
1595	Botvid Larsson d.y. Anckar (son till Lars) och Beata Hård	1836	Carolina Barchaeus (dotter till Carl Henric) och Evert Taube af Odenkat
1652	Jöns Rosenbjelke (måg till Botvid) och Carin Anckar, sedan Anna Stråle af Ekna	1883	Richard Fredrik Gottfrid Taube (son till Carolina) och Signe Margareta Wennerberg
1671	Knut Jönsson Rosenbjelke (son till Jöns) och Magdalena Gyllensparre	1899	Carl Evert Bernhard Taube af Odenkat (bror till Gottfrid) och Gustafva Matilda Wilhelmina Fleetwood
1694	Per Rosenbjelke (son till Knut) och Maria Gyllenstig, sedan Dorotea Christina Stråle af Ekna	1916	Broder Sten Leijonhufvud och Hanna Elisabeth Hedvig Charlotta Lewenhaupt (dotterdotter till Carolina)
1712	Christer Boije af Gennäs och Maria Elisabet Gyllenadler, sedan Anna Margareta von Dobrokowsky, sedan Maria Elisabet Rutensköld	1924	Broder Abraham Axel Stensson Leijonhufvud (son till Sten)
1751	Nils Boije af Gennäs (son till Christer) och Ulrika Eleonora von Köhler	1972	Carl-Greger Gustaf Gregersson Leijonhufvud (son till Abraham) och Barbro Kerstin Birgitta Runemalm
1752	Volmar Johan Silfversparre och Eva Catharina von Heinen		

Kronolog

- 1414 Lidhem nämns första gången i skriftliga källor, då kallat Line
- 1474 Fikke Gustafsson ger sin hustru Anna Line gård i morgongåva
- 1640 omkr. Riksdrots Gabriel Oxenstierna byter bort Västra Berget till Kronan
- 1650-talet Åkerbruket försvinner och odlingen ersätts av betesdrift.
- 1666 Lidhem blir säteri.
- 1683 Gården anses välbebyggd och bebos av Rosenbielke ”som det med egen avel hävdar och brukar”
- 1686 Östra Berget infogas i Lidhem genom arv till Knut Rosenbielke
- 1760 Två flygelbyggnader uppförs vid mangården
- 1773 Säteriet övertas av överjägmästare Per Volmar Silfversparre
- 1775 Nuvarande mangårdsbyggnaden uppförs
- 1785 Väcklingeö Södregård infogas i Lidhems säteri
- 1800 omkr. Trädgårdar och alléer anläggs kring gården
- 1824 Lidhem försäljs på utmätningsauktion
- 1829 Lidhem försätts i konkurs
- 1830 Lidhem försäljs på utmätningsauktion till Carl Henrik Barchaeus
- 1850 omkr. Stallet, ladugården, och mejeriet uppförs
- 1852 Mangårdbyggnadens gårdsfasad förses med frontespis och enkel veranda
- 1850-talet Väcklingeö Norregård kommer i Lidhems ägo
- 1860 omkr. Dagsverksstugan, smedjan och svinhuset uppförs
- 1860-talet Östra Berget försvinner ur Lidhems husförhörlängder
- 1867 De tidigare flygelbyggnaderna rivs och nya uppförs
- 1872 Orangeri uppförs i linje med södra flygelbyggnaden
- 1873 Mangårdsbyggnaden förses med glasad veranda
- 1880 omkr. Väcklingeö Södregård försvinner ur Lidhems husförhörlängder
- 1897 Växjö-Tingsryds järnväg invigs, med hållplats vid Snappahem
- 1904 Den äldre vagnsboden rivs och en ny uppförs på samma plats
- 1904 Carl Taube byter till sig Västra Berget mot Andersgård, som blir prästgård i Jät
- 1906 omkr. Orangeriet rivs
- 1910 omkr. Mangårdsbyggnadens veranda rivs
- 1920-talet Svinhuset görs om till traktorgarage
- 1921 Traktens första mjölkmaskin installeras, drivs av hästvandring ca 10 år.
- 1930-talet Baksidans terrass anläggs. Mangårdsbyggnaden förses med altan och utgång till denna på baksidan. El och avlopp dras in liksom centralvärme.
- 1930-talet Växthus byggs och handelsträdgård skapas i parken
- 1932 Vagnslidret, f d spannmålmagasinet, tillbyggs med modern torkanläggning

1934	Flygelbyggnadernas sadeltak görs om till brutna tak utan frontespis	1997	Vagnslidrets tak och kupor restaureras liksom hemlighuset.
1936	Säteriet Linegård nr 6 bildas genom sammanslagning av gårdar	1998	Smedjan restaureras
1943	Fodersilo, nuvarande energihus, uppförs vid stallets norra gavel	2000	Anläggning av fjärrvärmeanläggning
1960-talet	Mangårdsbyggnadens tak förses med två blindskorstenar.	2001	Kuskobostadens lägenheter renoveras invändigt.
1969	Handelsträdgården läggs ned	2006	Svinhuset restaureras
1971	Snappahems station upphör när järnvägen läggs ner	2008	Golfklubben går i konkurs och golfbanan övergår till säteriet, omvandlas till åkermark och skog
1974	Mangårdsbyggnadens revetering knackas ned och görs om	2009	Stallet restaureras
1980 omkr.	Taken på mangård och flyglar läggs om med betongpannor	2010-11	Ladugårdens fasader restaureras
1980-talet	Sågverket norr om logbyggnaden rivs	2012	Vård- och underhållsplan för Lidhem upprättas i samarbete med Länsstyrelsen i Kronobergs län
1983	Lidhem säteri blir byggnadsminne	2013	Kuskobostadens vedbod restaureras.
1985	Smedjans äsja tas ur bruk	2014	Ladugårdens tak läggs om med enkupigt lertegel
1986	Flygelbyggnaderna renoveras och moderniseras invändigt	2014	Snappahems ursprungliga stationshus rivs
1988	Djurhållningen upphör på Lidhem	2015	Vagnslidrets stomme och fasad renoveras
1989	Golfbana anläggs mellan gården och fd järnvägen	2016	Södra flygelns stenfot restaureras.
1990	Klubblokal och restaurang uppförs vid golfbanan		
1991	Mejeriets och Dagsverksstugans tak och skorstenarna renoveras.		
1994	Dagsverksstugan renoveras invändigt och utvändigt		
1996	Mejeriets fasader restaureras		

Källor

Arkiv

Lidhems gårdsarkiv
Landsarkivet Vadstena
Riksarkivet

Litteratur

Dahlstedt, J P: Minnesord öfver framlidna friherrinnan
Hedvig Carolina Christina Taube vid hennes jordfästning i
Helleberga kyrka den 16 april 1889, Växjö 1889
Englund, Lars-Erik: Torparåkrar. Tingsryd 2011
Kompersmåla och Lidhem: två herrgårdar, Växjö 1983
Larsson, Lars-Olof: Småländsk bebyggelsehistoria 1. Från
vikingatid till Vasatid, 1:3 Konga härad, Växjö 1980
Leijonhufvud, Abraham: Berättelse om Lidhems försäljning
1916, Växjö 1942
Livet blev gott, Tingsryd 2006
Posse, Amelie: I begynnelsen var ljuset, Stockholm 1940
Rosengren, Linell & Fischer: Ny Smålands beskrifning,
Konga härad, 1897
Tarstad, Henning och Uleskog, Signe: Kompersmåla och
Lidhem – två herrgårdar, Tingsryd 1983
Väckelsång. Glimtar från en smålandssocken. Tingsryd 2005
Wilstadius, Gun: Lidhem, Malmö 1971
Åhman, Eva: Kulturmiljöprogram för Tingsryds kommun,
Tingsryd 1992

LÄNSSTYRELSEN
Kronobergs län
Planeringsavdelningen

Kopst

1

BESLUT

1983-02-14

11.392-1608-81

Delg kvitto

Greger Leijonhuvud
Lidhems säteri
360 14 VÄCKELSÅNG

Byggnadsminnesförklaring av corps de logi och flyglar på
Lidhems säteri, Väckelsånga socken, Tingsryds kommun

Länstyrelsen har med skrivelse den 29 september 1981 till inskrivningsmyndigheten vid Växjö tingsrätt väckt fråga om byggnadsminnesförklaring av corps de logi och flyglar på Lidhems säteri, fastigheten line 7:1, Väckelsånga socken.

Lidhems corps de logi uppfördes 1798 av förre landshövdingen i Blekinge, Christoffer von Köhler. Byggnaden är en synnerligen god exponent för det gustavianska byggnadsskicket.

Flyglarna på Lidhem uppfördes som ersättning för två äldre flyglar på 1860-talet. För att bättre harmoniera med huvudbyggnaden ombyggdes de omkring 1930. I dag har de i allt väsentligt samma stildrag som corps de logiet.

./.

Bilagda procesoria redovisar såväl Lidhems byggnader som dess historia.

I anslutning till huvudbyggnaden ligger ekonomibyggnader, arbetarbostäder, vagnbodar, magasin, smedja, svinhus och hemlighus. Många av byggnaderna är av äldre datum. Sammantaget är byggnadsbeståndet på Lidhem av stort kulturhistoriskt värde och ger en god generell bild av herrgårdarnas ekonomiska uppbyggnad under självhushållets dagar.

Samråd har skett under hand med fastighetsägaren, Smålands museum och riksantikvarieämbetet vilka alla samtyckt till en byggnadsminnesförklaring. Fastighetsägaren har framhållit att förordnandet inte får utgöra hinder för jordbruksdriften.

Tingsryds kommun har inte något att erinra mot byggnadsminnesförklaringen.

Länstyrelsen finner att rubricerade byggnader bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick och är synnerligen märkliga.

LÄNSSTYRELSEN

Kronobergs län

Planeringsavdelningen

2

./.

Med stöd av 1 § lagen om byggnadsminnen förklarar länsstyrelsen huvudbyggnaden och flyglarna på Lidhems släteri för byggnadsminne med ett skyddsområde som markerats på bilagda karta. Följande skyddsföreskrifter skall gälla.

- Ingen får utan länsstyrelsens medgivande riva, förändra eller eljest förvanska huvudbyggnadens och flyglarnas yttre.
- Ingen får utan länsstyrelsens medgivande förändra huvudbyggnadens planlösning och utrymmena på andra våningen.
- Byggnader och mark inom byggnadsminnets skyddsområde skall ägnas en vård och omsorg som tryggar anläggningens kulturhistoriska värde.

Detta beslut kan överklagas genom besvär hos kammarrätten i Jönköping, se bilaga 10 a.

Beslut i detta ärende har fattats av länsstyrelsens styrelse. I beslutet deltog landshövdingens ställföreträdare länsrådet Per Bjering samt ledamöterna Rolf Andersson, Lennart Bengtsson, Stina Gustavsson, Anders G Högmärk, Bengt Johansson, Sören Carlsson, Gösta Lindholm, Rolf Nicklasson, Kjell Nilsson, Gunnar Persson, Carl Posse, Sten Sandström och Siegfried Stein samt suppleanten Bernt Albin.

I den slutliga handläggningen av ärendet, i vilket tf länsantikvarien Karl Johan Krantz har varit föredragande har även länsassessorn Olof Bernstone deltagit.

Per Bjering

Karl Johan Krantz

Bestyrke

LÄNSSTYRELSEN
Kronobergs län
Planeringsavdelningen

3

Bilaga

PM
Karta
Besvärshänvisning

Avskrift

Riksantikvarieämbetet (delg kvitto)
Inskrivningsmyndigheten vid Växjö tingsrätt
Tingsryds kommun
Smålands museum
Väckelsångs hembygdsförening
Lantmäterienheten
Planerheten
Taxeringsenheten
Akten

Kor utsläppta i den nya rastgården, i maj 1932. Foto: Privat.

Skiftesverk i logbyggnadens väggar.
Foto: Thomas Lissing.

